

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊ

Կ'անցնի միմիակ, նետելով յոգնած նայուածքն իր անծայր
փողոցներուն մութին մէջ փետեկտրոնով խեղճութեան...
Մարդուն ջախջախ ապրումին, որ մայթերուն յանդիման՝
կը քըսէ սիրտը իրեն թափով մ'անհոգ և խելար:

Կ'անցնի միմիակ. մինչ յանկարծ կը լըռէ ճիւղ մը ցաւի,
որ բարձրացաւ սա տրտում մահաստարտու խորշերէն.
Ինկաւ աղջնակ մ'անպայման, որ չէր կրցած դեռ կեանքէն
իւր յոյսերուն վարդագեղ հիւսել նարստն անուրջի:

Մութ է. անասող և ամպոտ հսկայ գիշեր մ'անլուսին,
ու հոգիներ կը դիմեն կորաքամակ և հըլու՝
Անդրաշխարհեան վայրերու հեթանոս խօ՛ւ վայելքին:

Մութ է. ծառի և ժայռի մթնոտներ կոյտ մ'ամպալիւր
կը թաւալի յամբընթաց փոթորկայոյզ գետերու
երկայնքն ի վար, խածնելով հոգն՝ որ վշտով է լեցուեր:

ՔԱՂՅՐ ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ

Աշնան, անձայն ու միմիակ քիւլին տակ մո՛ւթ սենեակիս,
Հեռու լըճին ափունքէն և դալարէն մարգերուն,
Հեռու հիւլիդ թովչանքէն, արահետէն իսկ թագուն՝
Քեզի համար ընդերկար հիւսեց տաղեր որք հոգիս:

Հիմա, ձմրան այս ժամուն երբ ամէն կողմ է տրտում,
Երբ իմ հոգին է թախծոտ անլուր վշտով պարտասած,
Երբ կը յուզեն զիս տակաւ յիշատակներս միգամած՝
Կը տենչամ լոկ երգերուդ թրթռուն երեզն անպատում:

Ձայնիդ ամբիծ և յստակ դաշնաւորումն անյատակ,
Գընացքիդ պարզ ու վըսեմ չքնադուծիւնն հիացիկ...
Եւ յետոյ շէկ ծամբերուդ սարսուռն՝ ալիք առ ալիք:

Եկա՛ւ, կեանքիս ջինջ ալիւն դուն նունուֆարն ըսպիտակ,
Փայփայել սիրտըս հսկայ կիսակործան ու թմբիր,
Եւ լայնաբաց ճակատիս խոհերն՝ կնճի՛ր առ կնճի՛ր:

ԳԱՂՏՆԻՔ

Ո՛չ որ գիտցաւ թէ ինչո՛ւ մայրամուտի պահերուն
Ես կ'ըղձայի միայնակ դիմել ջրվէժը գիւղին...
Նստիլ երկար խոհերով սիրած ժայռիս թիկունքին,
Ու երագել մաքրափայլ յոյզերն սիրոյ վայրերուն:

Ըլլալ միմիակ, անշատուած փոթորկածուփ աշխարհէն,
Սրտիս մէջ սէր, և աչքիս առջեւ պատկեր մ'աղուական...
Ոտքերուս տակ ոտտոտուն կոյս ալեակներ գունդիւնեան,
Եւ բեկորներ խիճերու օծուած ճերմակ փրփուրէն:

Ո՛չ որ գիտցաւ թէ ինչո՛ւ աշնան իրկուն մ'ալ յանկարծ,
Ձիս չըզտան ջրվէժին հառաչներուն յանդիման...
Եւ ո՛չ ալ լուռ դաշտերուն մենութեան մէջ սրբացած:

Օրեր անցան. ու ոմանք չեմէն իրենց հիւղակին,
Ատղերուն հետ անտրտունջ և լուսնին տակ ոսկեման
Տեսան աղջնակ մ'որ կու լար ինկած ժայռիս թիկունքին:

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԳԵՐ

«ՏԱԻԴ, ԵՒՈՒԵԱՆ». Քերթումներ (1921-31).
Հեղ. ԳԵՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐՆՅՑ

Տարիներ առաջ անմոռաց թէոգիկի տա-
րեցոյցներէն մէկուն մէջն էր (1925) որ
Գ. Կառվարենցի փոքրիկ բերթուած մը
կը կարգայի «Գաղտնիք»: Գուցէ շատե-
րուն ապագապաշտիկ մը թուէր ան այդ
երգի կմախքին ու խաչածեւերուն մէջ՝ որ
աչքէ չէին կրնար վրիպիլ:

Եւ սակայն կը խորհրդածէի թէ՛ այդ
երթասարդը, իր «յստակ ու տաք»
շունչով, անպայման մեր արդի լեզուին
գեղեցկագէտներէն մին ըլլալու էր. այն-
քան մաքուր և թափանցիկ էր այդ լե-
զուն, մեր հայրենի տաճարներուն քարե-
րուն պէս սրբատաշ և օծուն:

Ու չէի սխալած: Երբ անկից տարիներ
վերջ, այսօր, ձեռքս կ'անցնի «Տալիդ
Եւոլեան»-ը, այդ ամբողջ խմբանկարին
մէջ, անթիւ ծաղիկներու, հազարումէկ
թոյրի և բոյրի թրթռացումներուն մէջ,
ուր կը սահիմ ու կը սաւառնիմ, հմայուած
պէտք է խոստովանիմ որ հոն ընդհան-
րապէս գեղեցիկը կայ մեր լեզուին, ներ-
դաշնակութիւնը երգի, գեղումը գաղափար-
պատկերներու և անոնք հոգեկան շքեղու-
թիւն մ'ունին նրբարուեստ, և զգացումի
փափկութիւնը, ուր ազնիւն և քնքուշը կը
խառնուին վսեմութեան մը հետ որ շնորհ
և օծում ունի միանգամայն: Իր քով մեզմ
է խռովը, յոյզերէն վեր ժպտուն յոյ-
սեր ծիւ կ'արձակեն, և Ստուած, մարդ
ու բնութիւն գերագոյն ներդաշնակութեան
մէջ կ'ապրին առանց կապուելու փոխա-
դարձ ինչ որ յատուկ է իւրաքանչիւրին:
Թերեւս ոմանց չափազանցութիւն թուի
զովքը զոր հիւսել կը փորձեմ. սակայն
մէն մի ոտանաւոր որ կարդացի, նոյն
հմայքը տուաւ:

Հանդերձաւորումին, շարժումներուն,

պատկերներուն, զգացումին և ապրումնե-
րուն մէջ արդի բերթոյր պիտի զգայ հոն,
որ ունի միանգամայն շունչ մը, իսկապէս
դասական, յոնիական տաճարներու վսե-
մին խորհրդով լեցուն. ինքն իսկ, խոս-
տովանելով հանդերձ որ՝ թէեւ հելլենա-
կան Եւոլի

«Չաւակներուդ չեմ զարմէն...»,
Բայց անոնց պէս - հոգեւին Եւոլացի -, մշտօրէն
Աւանդութեանց հայրենի ու մայրենի բարբառին
Ես կը պաշտեմ նշխարներն ու շքեղանքը խո-
ւրիս...»:

Արդարեւ Կառվարենց բաց ի մէկ եր-
կու աննշան շեղումներէ, պէտք է ըսենք
որ վարպետ մըն է աշխարհաբարին մէջ,
ինչպէս տաղաչափ մը գրեթէ անմեղան-
չական: Եւ այս նշանակելի կը գտնեմ
անոր համար որ Վարուժանէն ասդին բո-
ւոր մեր ոտանաւոր գրողներն աւելի կամ
լոր մեր ոտանաւոր գրողներն աւելի կամ
պակաս՝ զիտակից կամ ոչ՝ կը գայթեն
ու կը գայթեն. հոս տեղը չէ անշուշտ
ու կը գայթեն. օրէնքներն յիշեցնելու,
տաղաչափութեան օրէնքներն յիշեցնելու,
և սակայն, ինչպէս լաւ կը դիտէր Կ. Պոլսի
հրապարակագիրներէն մէկը, մեր ոտանա-
ւոր գրողները գաղափարի աղքատութեան
քով գէթ երգի վայելքը տային մեզի ճշ-
տագոյն տաղաչափութեամբ. այլապէս
տաղտկալի են և անարժէք:

Եթէ Կառվարենց հայ միտք մ'է, Այ-
րարատի խոյանքներով և Արաքսի ար-
տաստախառն փրփուրներով, բայց չեմ
տարակուսիր աւելցնելու որ իր հոգւոյն և
քնարին վրայ շատ ազդած է Աթենասի
ճիթներին, յունական ծովն ու երկինքը և
դասական հնութեան ներշնչումը իրենց
անթերի տիպաւորելով եւ հելլէն դիցա-
բանութեան անսպառ պաշարով: Այդ հո-
գեկան ու բնաբանական մթնոլորտին մէջ
է որ Կառվարենց ժառանգած է դասա-
կանի կատարելութիւնն իր լեզուին, իր
գաղափարներու դասաւորութեան, վսեմին
և շնորհալիին:

Մեր սկսնակներուն պիտի ուզէի ցու-
ցնել իբր ներդաշնակութեան օրինակ,
պատկերներու շնորհին մէջ.

Համբան գետակ մ'է կաթի
 Լիալուսին տակ անդորր
 Անոր ամուսնին է յուսթի
 Ծաղիկներով մեղրաթոր
 Մինչեւ հովտին մէջ հեռուն
 Համբան գետակ մ'է կաթի...

Ներգաշնակութեան հետ հովուական
 սրինգն է որ կը հնչէ մեր արեւելեան
 նազանքով «Երգեր ու վէճեր» ու հեղի-
 նակին նման.

Հօտաղ տըղուն
 Տաղը դողուն
 Կը յապաղի սարին վերայ —
 Տաղը դողուն
 Հօտաղ տըղուն
 Հօտին բարի՛ ուսմանը:

Ինչպէս նաեւ.

Կաթնափրփուր ծովն ի վեր
 Զիթենեաց լեռը հով է. —
 Կուրն երազիս կը նաւէ
 Դէպի անցեալ ու ցաւեր...

Ու «Տիւանդորը»-ի մէջ ան կ'երգէ վա-
 րուժանին հետ ու նման.

Յորեաններու քիտերէն
 Կը թռին բոռեր ծիածան
 Ու տիւանդորը դեղձան
 Կը ծաւալի հաշտօրէն:

Իր մէջ բնութեան զիտողը կայ ուշա-
 դիր՝ այն ծիածան քրտերուն մէջ, անսօսափ
 պարակիւն, աշխարհաշէն մրջյակներուն, ու
 հապըշտապ մոդեակներուն, և երբ կը զիտէ

Եղեւիններ հալումաշ
 Վեղարներու կատարէն
 Կըսկըծագին կը թորեն
 Իրենց խէժերը խարտեաշ...

Ու յանգերն այնքան հնչուն, այնքան
 անբռնազբօս, ինքնակոչ

Մանուշակի գոյն
 Անոյ իրիկուն...
 Աղօթքն եղտիւրին մէջ ու գետափին
 Ատաղքը որ աշխարհն ի վար կը թափին.

Կամ «Մեռելոց» էն...

Տըքալէն համր ու դանդաղ
 Կը քալեն որքն ու այրին
 Վայրի ճամբուն վրայ մատաղ
 Անան ծիւղեր կ'այրին...

Այնքան տէր է երգին, ելեւէջին, ներ-
 դաշնակութեան որ կը կրկնէ, կը զօդէ,
 կ'արձագանգէ, դժուար թէ ճաշակի դէմ
 մեղանչէ.

Վինն անձրեւին կը հեծէ երգիս վերայ —, միալար
 Վինն անձրեւին կը հեծէ...
 Ահ, ինչ անուշ թախիծ է
 Շոճիներուն մէջ դալար...:

Այդ ճարտարութիւնը մինչեւ իսկ չա-
 փազանցութեան կ'երթայ նկարչի մը վեր-
 ձին ըմբռնած խաղերուն պէս, նման՝ Մ.
 Քէլապեանի, որ իր թրթռացումներով
 կ'երգէ մեր մէջ մի քերթողին հետ, ան-
 ձանձիր, միշտ հմայեցող, միշտ նոր...

Երէկ այցի
 Գացինք հաճի
 Մայրիկին. —
 Հողվարն ամբողջ
 Ծիւ ու բողբոջ
 Էր ու ցող:

Կամ սա տողերը.

Ու կ'օրօրուի
 Ամէն հովի
 Առկայծուն
 Իր յոյսն անծիր
 Անեւած իր
 Ատաղծուն:

Կը հեռանամ խորհրդաւոր անտառէ
 ուր կառվարենցի տաւիղը դեռ կը թըր-
 թոյ «հովի բեռերուն վրայ» ու կ'երգէ
 «Եղեւիններուն» մէջէն, և ցաւը «ձապ-
 տարի ձանկերուն մէջ» կը տխրեցնէ հո-
 գին՝ որ դուրս կը պոթկայ «Նորվի-
 ադօրք», սաւառներով հուսկ յոյսի թի-
 ւերով մինչեւ «Հայրենի պարիսպներուն»
 տակ՝ ըղձակաթ,

Խնկաբոյր շիջումով՝ յանձնէի բորբ ու բեռն
 Հոգիս դարձեալ Անհունին, և աճիւնս՝ Հայ
 [Գերոյն]

Որբերեանի և վարուժանի պէս. և «ողջոյն»
 տայ Հայաստանի որ ինչպէս

... այգածին, արիւնածին, ծովածին
 Արծիւը մեծ՝ որ սարէ սար կը ճախրէ, ծաւալուն
 Լուսաւորչի մաքրաւոյս կանթեղն ոսկի կը թըր-
 թայ...

Կը հեռանամ, մաղթելով սակայն
 զեցիկ լիզուի, և նուրբ արուեստագէտ
 ձիրքերն ունեցող բանաստեղծ Կառվարեան
 ցի որ չգոհանայ լոկ այս երգերով, որոնք
 պարզապէս «արշալոյսի ձայներ» են,
 կերտէ լաւագոյն կոթող մը միաձոյլ և յաղթ-
 նուագելու համար իր փառքը հայ զբաղ-
 նութեան յաւերժափայլ համերգին մէջ:

Հ. ԵՂԱՓԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԿԱԶՄԱԽՈՐՈՒՄԸ

Տարբերութիւնը Խտալական և Ֆիամմինկ դպրոցներում
 Վերածնունդը (Խտալական Զորահարկը) - (շար.) - Մամթեմիա - Անթոնիլոյ տա Մեսսիմա

(Շար. տես «Բազմավէպ» 1932, էջ 82)

Մանրեկիւ. — Մեծ սէր մը ունեցաւ
 արձանային տպաւորութիւններու. իր բո-
 լոր գործերուն մէջ, առանց խտրութեան,
 քարային տպաւորութիւն մը կայ՝ միսը
 մարմարէն դժուարաւ անջատող: Զունի
 դաշտին համար հովուերգական ու բա-
 նաստեղծական սէր՝ ինչպէս Բիերոն: Նը-
 կարի մը խորքը (ֆօնը) իրեն համար
 ճարտարապետական կառուցումներով ար-
 ժէք կը ստանայ: Ճարտարապետականու-
 թիւն մը կու տայ բոլոր իրերուն, նոյն
 իսկ թափանցիկ ամպերուն: Գործադրեց
 իր բոլոր մեծ գծողի կարողութիւնները
 նկարագիրներ սալու մէջ. որ յետոյ ծն-
 դարուն երկրորդ կէսէն վերջ բոլոր Ֆի-
 ռենցէի արուեստագէտները, նկարչական
 նորութիւններու տախտակին վրայ զայն
 նշանակեցին: Մանթենիայի համար կար-
 ծեա գոյութիւն չունի անիմաստ կամ ան-
 արտայայտիչ դէմք: Իրեն կարելի է ըսել
 փասկալեան սա ասացումը. «Ճշմար-
 տապէս ինքնատիպ մարդիկ ամէն կողմ
 ինքնատպութիւն կը գտնեն»:

Մանթենիայի շրջանին Խտալիոյ մէջ
 Ունանիգի շարժումը ծայր տուած էր:
 Ժն դարուն Բատուա հիւսիսային Խտալիոյ
 զվաւոր կեդրոններէն մին էր. ուր փե-
 րաբայ և Պրոքսիլոյ յոյն ու լատին
 կեանքի ուսումնասիրութեան համար, հը-
 նութեան բոլոր առարկաները կը հաւա-
 ըէին, զասական գործերը կ'ուսումնասի-
 ըէին՝ այդ բոլորին ընդմէջէն մարդ-
 ճանչնալու համար: Սքոտարիոն (կարծե-
 ցեալ վարպետը Մանթենիայի) և Ման-

թենիա այդ շարժման մասնակցեցան. և
 արդէն Մանթենիա ունանիսթիք գաղա-
 փարներու ամենէն աւելի համապատաս-
 խանող արուեստագէտն էր: Հինին վերա-
 կառուցումը և արձանայինի սէրը դասական
 ձևերու (forma) դիւցազնական ոսպնա-
 պակիէ մը տեսնուած՝ Մանթենիայի ար-
 ուեստի ճշմարտութեան ամենէն աւելի
 ծանօթ երեւոյթը կու տան:

Անթոնիլոյ տա Մեսսիմա. — Ըստ վա-
 զարի, Տումենիցոյ վնեցիանոն եղաւ ա-
 ռաջինը որ իւղաներկի աշխատեւակերպը
 Ֆիրենցէ ներմուծեց: Ու իբրեւ փաստ՝
 հեքեաթունակ պատմութիւն մ'ալ կը կցէ.
 իբրեւ թէ զայն սորվեցուցած ըլլայ նաեւ
 Անտրէա տէլ Քասթանիոյի ու յետոյ զըղ-
 ջացած և միայն ինքը բացարձակ տէրն
 ըլլալու նախանձէն մղուած՝ պատուհանէն
 վար կը նետէ զայն: Ուրիշ տեղ մ'ալ,
 նոյնինքն Վազարի, իւղաներկի առաջին
 գործերը կը վերագրէ Անթոնիլոյին, որ
 Հոլանտա գացած ու Ֆիամմինկներէ սոր-
 ված է: Իրականութեան մէջ, իւրը ներ-
 կերու հետ խառնելը ծանօթ էր նաեւ
 հռոմայեցիներուն. վկայ Պլինիոսը, ինչ-
 պէս նաեւ միջնադարեան գրողներէն մէկ
 Բանին, որոնք այս նիւթին շուրջ երկար-
 օրէն կը խօսին: Վազարիի վերջին ըսա-
 ծին մէջ պատիկ իրականութիւն մը կայ:
 Խտալիոյ մէջ իւղաներկի գործածութիւնը
 Անթոնիլոյով կը սկսի. մինչեւ այս շըր-
 ջանն եղածը զուտ որմանկարի շրջանն էր:
 Բայց ան երբեք Հոլանտա չէ գացած:
 Զորահարկը սկիզբները Նափոլի ողող-